

A régi Pest-Buda.

— Tizennegyedik közlemény. —

Szulejman török császár ő felsége 1541-ben bevonulván Budára, a mai Óbudán ütötte föl sátorfáját, körülvéve magát diadalmas sereggel, amely kardcsapás nélkül jutott ehez a fontos helyhez. A következő napon a Várban lakó királyfihoz s Zápolya János özvegyéhez értékes és művészi ajándékokat küldött, arra szólítva föl őket, hogy meglátogatni kegyeskedjenek. A megtisztelő meghívás a királynét is, meg a királyfit is nagyon meghatotta s mind a kettő nagy aggodalmakat állott ki, mert hiszen tudni való volt, hogy a magas török uraságok sokféle stiklit elkövettek már ilyen alkalmakkor. Mindazonáltal a meghívást nem merték visszautasítani s ennek folytán megfelelő kísérettel Óbudára mentek, ahol igen szives fogadtatásban részesültek. Amig pedig ők ott a háziur vendéglátását élvezték, egy csomó janicsár a Várba vonult föl, azon ürügy alatt, hogy az nagyon is érdekli őket és hogy kíváncsiságuknak nem tudnak ellenállani. Lassan-lassan több ezer janicsár jutott föl a Várba s ezek egyszer csak kitűzték a török császári zászlót, jelül annak, hogy Budavárát birtokukba vették. Az egyik, a legöblösebb hangu, felment a Szent György templom párkányzatára s a gyózelmet, valamint a birtokba vételt onnan kiáltotta ki.

A következő napon a budai hatóságnak megparancsolták, hogy hirdetményt adjon közre, arra szólítva föl minden polgárt, hogy a fegyvereket és a fegyverül használható eszközöket, mint például a késeket, a Szent György terére szállítsák, még pedig egy szál hija nélkül, mert aki ennek a parancsnak nem engedelmeskedik, annak a török hóhér minden habozás nélkül és alaposan levágja a fejét. A budai polgárok, akik nem kis ámulatba estek, eszük nélkül engedelmeskedtek s huszonnégy óra mulva már minden fegyver nélkül voltak. Így került Budavára a törökök birtokába és így jutott a török sereg a fegyverekhez is, amint látszik, anélkül, hogy egynek is megörbült volna a hajaszála.

Mikor pedig török testvéreink Buda különböző részein elhelyezkedtek, tisztában voltak azzal, hogy hosszabb időre rendezkedhetnek be. És 145 esztendőt ott is töltöttek, meg lehetős békességben. A foglalás után arra nézve is lépéseket tettek, hogy igényeik sok minden tekintetben kielégíthetők legyenek, ami azt jelenti, hogy fürdőkről és imaházakról gondoskodtak. Valami nehezen egyik sem ment, mert tudvalevő, hogy a budai részen a források, a hévvizek szép számmal voltak s azok fölött könnyű volt fürdőket építeni. Ami a mecsete-

ket illeti, azoknak föllállítása sem ütközött nagyobb nehézségekbe, mert hiszen az addig ott élt keresztény lakosságnak elég temploma volt, amiket török imolákká lehetett átválttatni. De pénzük és idejük volt ahhoz is, hogy ujakat emeljenek. Némethy Lajos följegyzése szerint a Várban hat ilyen mecsettel rendelkeztek. A külvárosokban szintén ennyirehöz jutottak s ilyenformán alaposan kiimádkozhatták magukat. Ezekről a mecsetekről a következőket igtathatjuk ide.

Szulejmán a maga, vagyis a császári mecset számára a volt királyi kápolnát szemelte ki, amely abban a palotában talált helyet, amelyet Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás építtetett. A szultán ő felsége, amikor a Várban szétnézett, ezt a kápolnát hamarosan szemügyre vette s azt is megtette, hogy az orgonát megszólaltatta. A meghatott orgonamester, akinek muszáj volt szerepelni, igen ájtatos keresztény darabot játszott és pedig olyan sikerrel, hogy a szultán legmagasabb tetszésének adott kifejezést, valószínűleg azért, mert az orgonához mit sem értett. Nemsokára ezután megkezdődött az egykori királyi kápolnának török ritus szerint történő átépítése s ettől kezdve ott a császári mecset állott.

Egy másik nagyobb szabású és díszesebb mecset a basa mecsetje volt, amely majdnem kétségtelen, hogy a mai Várszínház helyén kapott helyet, közel a basa házához, amely a mai hadtestparancsnokság épületét foglalta magában. Ebből arra is következtetnek, hogy a basa szintén meglévő templomot foglalt le magának és abból csináltatta a maga számára a mecsetet. Az a meglévő templom szent János temploma volt. Ennek közelében lehetett Verbőczy István háza is, amely később szintén a basa birtokába ment át. Hogy a templomok átalakítása milyen könnyű szerrel és minden habozás nélkül ment végbe, azt az is bizonyítja, hogy ebből a basa mecsetjéből akkor, amikor a törököket kikergették, a katolikusok csináltak templomot. A mai hadtestparancsnokság épületét, amelyből a basa elhordta az irhaját, a karmelita zárda kapta; ennek a zárdának lett a temploma az egykori basa-mecset. Az a kis színház tehát, amelybe a várbéli lakók járnak és amelyben ez idő szerint a Nemzeti színház tagjai játszanak a téli hónapokban, kétszer katolikus templom, egyszer pedig török mecset volt, hogy azután a művészet temploma legyen. Igen hihető, hogy ez már nem sokáig tartja fenn magát, mert minden valószínűség szerint mihamar jön egy új miniszterelnök, aki Bánffy terveit magáévá teszi s a miniszterelnöki palota meg a Várszínház helyén építteti föl az új miniszterelnöki palotát.

A harmadik várbéli török mecset, amelyben a kontyosok imádkoztak, a Vár déli csücske-

táján állhatott, az egykori Szent Zsigmond templom helyén. Ehez szintén átalakítás útján jutottak. Ennek az volt a baja, hogy nagyon is az ágyuk torkában állott és így, amikor a keresztény hadak Budavárát a Gellérthegyéről lőtték, majdnem egészen tönkrement. Ez volt az oka annak is, hogy a katolikusok, akik Budán ismét urak lettek, ebből már nem csinálhattak templomot.

Állt még Budavárában egy óriásinak nevezett mecset is, amelyről azonban kissé bajos eligazodni. Egyes följegyzések amellett szólnak, hogy abban az időben és még néhány évtizeden túl is, amikor a törökök megszállták Budát, keresztény templom is volt a Várban. Ezt a törökök hosszabb ideig türték és ezt csak jóval később alakították át mecsetté. Igen érdekes, hogy a török uralom alatt ebben a keresztény templomban az összes ott élő keresztények megfértek, ha mindjárt más vallást hirdettek is. Egyes fönmaradt jegyzetek szerint a karzaton a katolikusok, a földszinten pedig az evangélikusok imádkoztak. Ezeknek a keresztényeknek állítólag iskolájuk is volt, ami, ha igaz, a törökök nagy türelmességére vallott. Ezen a helyen tehetünk említést egy egykoru feljegyzésről, amely azt foglalja magában, hogy a keresztényeknek a török uralom idején meglehetősen jól ment a dolguk Budán. Egyrésztük a bortermő helyeket tartotta megszállva és javában szüretelt. A bort pedig kimeré, talán azért is, mert a törökök ebben az országban megtanulták a borivást, amit azonban alighanem csak suttyomban tettek. A keresztények a földet is művelték. Ami az asszonyokat illeti, azok nem kis becsben állottak a törökök előtt. Hogy pedig félreértés ne forogjon fenn, ez a becsülés onnan eredt, hogy a keresztény magyar asszonyok igen jó kenyeret sütöttek és sokkal tisztábbak voltak, mint a török dámák. Így történt, hogy egyes török uraságok házaikban igen szívesen alkalmaztak magyar nőket, persze cselédség gyanánt.

Mikor Szulejmán ő felsége Budát megszállta, mihamar intézkedést tett, hogy a Nagyboldogasszony templomát, az akkori főtemplomot, mecsetté alakítsák át. A parancsnak engedelmeskedő igazhitűek kissé különösen jártak el az átalakítás első munkálatainál. Az oltárokat és szentképeket lerombolták, a sirköveket fölemelték, a holttesteket kidobálták s ezenkívül a templomból minden kivihetőt kihordtak. Még tüzet is gyújtottak benne, hogy a tűz is segítse a keresztény emlékek elpusztítását. Mikor a rombolás munkájával készen voltak, a templom közepén trónt állítottak, amelyről az ő-mecsetnek elnevezett imaházban a szultán az első istentiszteletet hallgatta, két fia társaságában. A régi templom tornyán

persze kereszt is volt, amit ledöntöttek s aminek helyére a félholdat állították. A török ajtatosságok nyomait akkor, amikor a törököket kiűzték és amikor Buda megint a keresztények hatalmába került, nagy mennyiségben megtalálták, kétségtelen jeléül annak, hogy Nagyboldogasszony temploma vagyis a mai Mátyástemplom majdnem 145 esztendeig szolgált a törökök imaházául.

A Várban helyet találó hatodik török mecset a Szent György-téren állott. Ez a tér azonban nem az a tér volt, amit ez idő szerint ilyenül ismernek, hanem minden valószínűség szerint a mai Disz-tér. Itt állott Szent György temploma, amelynek tornyáról a törökök a diadalt és Buda megszállását kihirdették. Mint minden keresztény templomból, ugy ebből is mecsetet csináltak és pedig győzelmi mecsetet. Ezt azonban nemcsak imádkozási helyül, de fegyvertáru is használták. Ezt a mecsetet Budavár visszafoglalása után földig lerombolták s helyével a tért megnagyobbították.

A külvárosokban levő másod, sőt harmadrendű mecsetek egyike a Tabánban huzódott meg. Ezt egyesek szerint szintén régi templomból alakították át, míg mások úgy vélik, hogy egészen új mecset volt. Annyi azonban bizonyos, hogy ebből a mecsetből lett a Szent Katalin tiszteletére emelt imaház. A másik külvárosi mecset a mai Széna-tér környékén lehetett. A harmadik a Lánchíd szomszédságában állhatott. A negyediket a törökök a Vízvárosban építették s ez később a budai ferencieké lett. Az ötödik mecset Mustafa mecsetje volt, a mai Királyfürdő közelében. Ez a fürdő a török világban Mustafa basa fürdője név alatt volt ismeretes. Egyesek ezt a Mustafa nevű basát magyar embernek tartják, azt véelve, hogy Tolnamegyében született. A híres basák közé tartozott, akire a többiek nagyon is féltékenykedtek és akinek a szultán végre is selyemzsínórt küldött. Ebből a mecsetből lett a mai vízivárosi plébánia-templom. Az utolsó mecset a Vároldal krisztinavárosi lejtőjén terpszkedett s ez az osztrók alatt nyomtalanul eltűnt. Itt emlékezhetünk meg Gül-baba sirjáról, amelyről, hogy hol van, nem szükséges külön említést tennünk.

Ezek a budai török mecsetek másfél század alatt külső tekintetben sok minden változás alá estek. Na mert hát Budán több ízben pusztított tűz és sok esetben történt puskaporrobbanás, amiknek következtében óriási tüzek támadtak, amelyeknek hol az egyik, hol a másik mecset esett áldozatul. Ezeket azután újra kellett építeni, vagy renoválni s így alakjuk vajmi sokszor megváltozott. A megmaradt egykoru képek egy-egy mecsetet két-háromféle alakban is mutat-

nak, ami az eligazodást nehezzé, olykor pedig majdnem lehetetlenné teszi.

A budai mecsetek mellett a török szokásoknak megfelelően iskolák is állottak. Az a budai török gyerek, aki a papi pályára akart lépni s a tudósabbak közé be akart jutni, itt semmire sem vihette, mert ezeknek haza kellett menni a Törökbirodalomba, ahol kiképeztetésüket megkapták.

Budán a basák mellett mint a törvény képviselői muftik is működtek, akiktől a basáknak a törvénykezések alkalmával az ítéletet ki kellett kérni. Mikor Budát az egyesült keresztény hadak elfoglalták, egy ilyen mufti is a kezükbe került, még pedig igen jó egészségben, de nagy félelmek között. A jámbor azt hitte, hogy mindjárt összekaszabolják, vagy karóba huzzák. Így hát elképzelhető, mily nagy volt a meglepetése, mikor azt látta, hogy nemcsak nagy érdeklődéssel, de némi tisztelettel is körülveszik s a sereg fővezérei nyájasan eldiskurálnak vele.

A romániai magyarok.

Ujabb időben sokan foglalkoztak a Romániában élő magyarok sorsával, intézményeikkel, és a romániai hatóságoknak magyar véreinkkel szemben követett eljárásával. Ez ismertetésekben azonban vajmi kevés a pozitív adat, s inkább csak impressziókon, futólagos benyomásokon, mint a helyzet komoly, tárgyilagos és alapos tanulmányozásán alapszik mindaz az ismeret, amelyet ez ismertetésekből merithetünk. Azért nem lesz érdek nélkül való, a helyszínén, hónapokon át szerzett tapasztalataimból egyet-mást elmondani.

Kezdjük a romániai magyarság iskoláin.

A magyar római katolikus és református egyházak igen szépen berendezett és fölszerelt iskolákat tartanak fenn Bukarestben, Pitesten, Giurgiuban (Gyurgyevó), Brailán, Craiovában. A református tanintézetek tanfelügyelője Ujváry István esperes, a római katolikusoké Kucska Ágoston pápai prelátus, kanonok.

Igazgató tanítók Bukarestben: Elek Károly (róm. kath.) és Kőváry Zoltán (ref.)

A romániai magyar római katolikus iskolákat a Szent László-Társulat alapította még 1903-ban. Elemi iskolákat: Bukarestben, Buzeuban, Brailán, Craiován, Galacon, Giurgiun, Pitesten, Ploestben, Tirgovistében és Turnu Szeverinben; polgári leányiskolát Bukarestben; kisdedovót Bukarestben és Brailán.

A növendékek száma az 1909/10. tanév végén a következő volt: